

ПОЛІТЕКОНОМІЯ

УДК 338.24.01

**Сергій Ніколенко,
Леонід Кушнір**

КОНЦЕПЦІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ У ГЛОБАЛЬНОМУ ВИМІРІ ЯК УТІЛЕННЯ ІДЕЇ СВІТОВОЇ ДЕРЖАВИ

Здійснено аналіз теоретичної концепції сталого розвитку економіки у глобальному вимірі. Визначено головну суперечність аналізованої концепції. Критично оцінено ідею наддержавної організації сталого розвитку, яка знайшла методологічне оформлення в рекомендаціях міжнародних структур. На думку авторів, про теоретичне оформлення концепції сталого розвитку макроекономічних систем говорити передчасно. Основну увагу приділено критиці механізмів глобального наднаціонального регулювання господарства. Як перспективний об'єкт сталого розвитку подано систему (рівень) національної економіки. Під алгоритмом сталого розвитку запропоновано розуміти використання індикативного планування виробництва благ і виробничого споживання ресурсів на основі реалізації проектного підходу. Доведено, що перспектива існування національних держав пов'язана з їхньою здатністю самостійно ухвалювати рішення економічного характеру.

Ключові слова: державне регулювання економіки, концепція сталого розвитку, світова держава, наддержавна організація управління економікою, проектний підхід, система національної економіки.

JEL: E 61, F 02, F 29, F 42, H 56.

Теоретична концепція сталого розвитку (СР) земної цивілізації є ідеальною моделлю облаштування суспільства, великою утопією людства. Її соціальні контури вперше було окреслено у творах античних філософів Платона (1994. С. 79–420) і Аристотеля (1983. С. 376–644), мислителів середньовіччя Т.Мора (1998. С. 7–150) і Т.Кампанелли (1947). Праці цих авторів присвячено опису деякої ідеальної держави, побудованої на засадах справедливості та стабільного розвитку суспільства. У сучасній філософії зміст ідеї сталого розвитку асоціюється з тривалим (невизначено тривалим і безперервним) існуванням людства на планеті Земля.

Ніколенко Сергій Степанович (s.nikolenko55@gmail.com), д-р екон. наук, проф.; завідувач кафедри економічної теорії та прикладної економіки, ВНЗ Укоопспілки "Полтавський університет економіки і торгівлі".

Кушнір Леонід Леонідович (llkushnir@mail.ru), канд. екон. наук; доцент кафедри економічної теорії та прикладної економіки, ВНЗ Укоопспілки "Полтавський університет економіки і торгівлі".

Статтю підготовлено в рамках плану наукових досліджень кафедри економічної теорії та прикладної економіки ВНЗ Укоопспілки "Полтавський університет економіки і торгівлі" за темою "Державні механізми формування і забезпечення національної економічної безпеки в умовах глобалізації".

© С.Ніколенко, Л.Кушнір, 2014

Головна суперечність аналізованої концепції (в її сучасній інтерпретації) закріплена в тезі про необхідність урахування потреб майбутніх поколінь людства в ресурсах розвитку і середовища існування. Для подолання цієї суперечності суспільству необхідно розробити: а) методику виміру потреб різних поколінь, б) інструментарій аналізу міжчасового ресурсного обмеження розвитку суспільства і в) модель міжчасової рівноваги економічної системи. На нашу думку, завдання є практично нездійсненним, принаймні, поки що нездійсненним.

Утім, сучасна наука все ж таки дозволяє умовно наблизитися до його розв'язання – шляхом індикативного планування виробництва благ, а отже, і планування виробничого споживання ресурсів. Проте навіть у системі національного господарства (не кажучи вже про світове) цей різновид проектного підходу до розвитку економіки не є надійним. Світова економічна криза, що почалася 2008 року, чітко дала зрозуміти – *про теоретичне оформлення алгоритму сталого розвитку макроекономічних систем говорити передчасно. У зв'язку з цим слід очікувати значного поживавлення дискусії щодо питання подальшого розвитку методів управління системами світового і національного господарства. Актуальність цього питання, як ніколи, є очевидною.*

Стосовно проблеми наднаціонального регулювання економіки існують досить докладні дослідження, що побачили світ ще до оформлення теоретичної концепції сталого розвитку. До середини 1960-х років західні наукові кола усвідомили необхідність довгострокового планування світового розвитку й упровадження елементів глобального управління, генеральну ідею якого було сформульовано як завдання "створення принципів світового планування з позицій загальної теорії систем" (Некlessа, 2001). Інтелектуальний простір наукового пошуку був обкреслений поняттям "глобальні проблеми людства". Зокрема, організаційний аспект наднаціонального регулювання економічного розвитку докладно розглянуто в дослідженнях Я.Тінбергена (1954; 1980). Основну увагу у працях ученого було приділено розробленню механізму глобального регулювання економіки, що досягається через створення наднаціональних інститутів.

У результаті співробітництва в рамках державних контактів на зламі 1960–1970-х років було ініційоване створення інтелектуальних центрів і міжнародних організацій, серед яких: Римський клуб (1968), Міжнародна федерація інститутів перспективних досліджень (IFIAS, 1972), Міжнародний інститут прикладного системного аналізу (IIASA, 1972), Велика сімка (1975) та інші, на які було покладено функцію пошуку нової формули світоустрою з метою забезпечення сталого розвитку (Некlessа, 2001).

Головну роль у становленні філософії та методології трансформації світового порядку відіграли погляди членів міжнародної неурядової організації "Римський клуб", до якої ввійшли представники світової політичної, фінансової та наукової еліти. Зокрема, ідеї та практичні рекомендації щодо можливих способів наддержавної організації сталого розвитку економі-

ки знайшли своє концептуальне відбиття у праці першого президента Римського клубу А.Печчеї (1985).

Починаючи з 1972 року на замовлення Римського клубу було підготовлено і видано 23 доповіді провідних учених про можливі підходи до забезпечення сталого розвитку людства в умовах глобалізації ресурсних обмежень і екологічних екстерналій (Гвишиани и др., 1997). Науковою підставою для формування положень глобальної теорії сталого розвитку стала публікація 1971 року результатів першого комп'ютерного моделювання розвитку людства, здійсненого автором теорії системної динаміки Дж.Форрестером (2003), і популяризованого роком пізніше його учнем Д.Медоузом (Медоуз и др., 1991).

Наприкінці 1980-х років, після теоретичного оформлення концепції сталого розвитку, поглибленню її наукового доробку й управлінської операціоналізації її положень (у глобальному і національному вимірах) було присвячено десятки важливих документів і рекомендацій. Розробляли критерії та індикатори сталого розвитку, виходили друком десятки тисяч статей і тисячі книг, серед яких, як і раніше, особливе місце посідали дослідження Римського клубу (Медоуз и др., 2007). Вражають скрупульозністю різні програми, рекомендації, звіти. Проте що стосується їх практичної реалізації, то "мова може йти лише про глибшу і детальнішу теоретичну розробку проблеми" (Корнійчук, Шевчук, 2009. С. 11–12).

Видається, що головною причиною такого стану справ була не відсутність ефективних наддержавних управлінських структур (як щиро вважають багато хто з наших учених), а помилка теоретичного характеру, згідно з якою глобалізацію суспільства і його економічної системи репрезентували як якийсь універсальний і невідворотний процес, що підпорядкований єдиним законам і потребує управління з єдиного світового центру. Автори статті щодо цього мають особливу думку.

Коли розвиток кожної окремої країни має об'єктивно-історичний характер і здійснюється в конкретних господарських умовах, міркувати про управління сталим розвитком у глобальному масштабі – те саме, що декларувати можливість адміністративного управління атмосферою Землі або рухом її літосферних плит. Автори статті вважають, що настав час критично переосмислити теоретичний доробок концепції сталого розвитку і визначити, за яким класом економічних систем варто вбачати справжній пріоритет її практичного використання.

У цій статті спробуємо здійснити критичний аналіз теоретичної концепції сталого розвитку у глобальному вимірі, обґрунтувати хибність її положень, що стосуються наддержавної організації управління сталим розвитком економіки.

Творці сучасних політичних міфів ненав'язливо переконують пересічного громадянина світу в тому, що національна держава поступово втрачає свою здатність до ефективного регулювання системи національної економіки і тому час існування інституту національної держави, на їхню думку, наближається до занепаду. Для підведення під цю політичну ідею наукових засад розробляють і ухвалюють різні екологічні, економічні та

соціальні стандарти розвитку світового співтовариства, еталоном для яких слугує, як правило, рівень добробуту провідних західних країн. Пропоновані стандарти некритично налаштована частина наукового середовища, політична опозиція, інтелігенція (не кажучи вже про широкі верстви населення) часто сприймає як незаперечні критерії успішності розв'язання національних проблем, іноді вони є предметом претензій до національних урядів, генерують напругу і нестабільність у суспільстві.

Зрозуміло, що досягти високих західних стандартів у галузі екологічного, економічного і соціального розвитку всім національним державам внаслідок багатьох чинників і умов їх індивідуального розвитку практично неможливо. Напруги в цьому питанні додає загострення глобальної екологічної кризи, яку людство сприймає як реальну загрозу його існуванню. На цьому ґрунті й просувають ідею про необхідність (і нібито невідворотність) реорганізації традиційного державного управління в якусь глобальну систему управління світовим господарством (зрозуміло, під головуванням розвинених країн).

З метою подальшого поглиблення концепції глобального управління сучасною цивілізацією, що отримала назву "теорія сталого розвитку", запропоновано широкий спектр ідей – від формування наднаціональних органів, які мають здійснювати міжкраїновий контроль виробництва за галузевим принципом, до повної інтернаціоналізації світових природних ресурсів. Власне, вільний доступ до економічних ресурсів національних держав (і, насамперед, до природних) і є головною метою розширення повноважень органів глобального управління, ініціаторами і ключовими гравцями якого виступають держави Заходу.

Слід зазначити, що останніми 50–60 роками розповсюджувана під гаслами економічних і громадянських свобод *ідеологія глобалізації світу* досягла значних успіхів. На її тлі *ідеологія "вільного", або "загального" ринку*, запропонована лише якихось півстоліття тому, виглядає "простакуватою". А відверто загарбницька *ідеологія колонізації нових земель*, сповідувана країнами Заходу ще якихось 100 років тому, взагалі нагадує заклики до хрестових походів Новітньої історії, що, втім, недалеко від істини.

Нагадаємо, що в чистому вигляді положення економічного лібералізму є зовсім неприйнятними для розвитку системи національного господарства, і більше за те, не можуть слугувати методологічною підставою для розроблення стратегії його сталого економічного розвитку. Стверджуючи це, ми, насамперед, виходимо з того, що батьки-засновники класичної політекономії та їхні сучасні послідовники припускають наявність такої системи міжнародних відносин, у якій усі країни дотримуються принципів економічного лібералізму. Але дозволимо собі зазначити, що такий ідеалізм є можливим лише в теорії.

Натомість на практиці ситуація є зовсім інакшою. Сьогодні ми є свідками геоекономічного протистояння, закони якого абсолютно не вкладаються у класичні економічні концепції, засновані на припущенні про наявність вільної конкуренції. На світових ринках у багатьох стратегічних галу-

зях такої конкуренції не існує – провідні держави, залишаючись на словах прихильниками економічного лібералізму, на ділі використовують усю свою міць для створення вигідних для себе монопольних умов. У такій ситуації країни, що не мають можливості та навичок участі в геоекономічній грі, а покладаються на "невидиму руку ринку", прирікають себе на стратегічну поразку (Буренин, Игошин, 2007).

Ще задовго до появи монопольних галузевих об'єднань, критикуючи вузькість ліберального підходу А.Сміта в питанні вільної конкуренції, німецький економіст Ф.Ліст писав: "Хоч би якою розумною була ... всесвітня федерація, але було б безглуздістю з боку певної нації, в очікуванні великих вигід такого всесвітнього союзу і вічного миру, якби вона здумала регулювати свою національну політику так, ніби ця всесвітня федерація вже існувала. Ми запитуємо: чи не запідозрить кожна розумна людина в божевіллі той уряд, який, визнаючи вигоди і розумність вічного миру, здумав би розпустити свої війська..? У цьому разі уряд учинив би абсолютно так, як рекомендує народам школа (лібералізму. – Авт.), коли вона, вказуючи на вигоди вічного миру, радить їм відмовитися від вигід протекційної системи" (2005. С. 157).

Таким чином, Ф.Ліст, погоджуючись із висновками А.Сміта для ідеальної системи абсолютно ліберальної світової економіки, говорить про її руйнівний характер для тієї держави, яка вдасться до неї в односторонньому порядку в реальних умовах. На практиці це цілком узгоджується з висновком, що "... могутніші в економічному просторі держави неминуче прагнуть поширити свій вплив на держави слабші й підкорити собі їх господарську систему" (Буренин, Игошин, 2007. С. 31).

Не оминули своєю увагою ідею формування світової держави на засадах економічної організації й творці соціалістичних учень. Так, В.Ленін убачав одне з завдань Комінтерну у створенні "єдиного, за загальним планом регульованого пролетаріатом усіх націй, всесвітнього господарства...", тенденцію до формування якого "цілком виразно виявлено вже за капіталізму" (1981. С. 164).

Слід також зазначити, що і батьки-засновники геополітики на зламі XIX–XX століть у своїх працях ураховували економічні аспекти процесів, пов'язаних із розширенням державами зон свого впливу. Так, Ф.Ратцель виокремив сім законів експансії. Серед них, зокрема, такі: "Просторове зростання Держави супроводжується іншими проявами її розвитку: у сферах ідеології, виробництва, комерційної діяльності". "Державу провокує на розширення держава (або територія) з явно нижчою цивілізацією". "Загальна тенденція до асиміляції або абсорбції слабших націй підштовхує до ще більшого розширення територій у русі, який живить сам себе" (Дугин, 1997. С. 36–37).

Недивно, що на самому початку XX століття, напередодні двох світових воєн, що супроводжувалися безпрецедентною зміною кордонів і розвалом колоніальних імперій, Ф.Ратцель у своїх міркуваннях наголошу-

вав на територіальних аспектах. Проте вже тут присутні згадки про участь у геополітичних процесах виробництва і комерційної діяльності.

У сучасній системі міжнародних відносин напруга геополітичної боротьби суттєво змістилася у сферу економіки. Наднаціональні утворення, окремі держави і транснаціональні корпорації в тісній взаємодії використовують широкий арсенал економічних, політичних, технологічних, а часто і військових заходів для завоювання й утримання найвигідніших секторів у світовій економіці (Буренин, Игошин, 2007).

Доволі цікавими видаються судження щодо можливих способів наддержавної організації та ресурсного забезпечення сталого розвитку глобальної економіки першого президента Римського клубу А.Печчеї (1985). У короткій формі вони можуть бути зведені до такого.

1. Існування національних держав пов'язано з конкуренцією у сфері економічного розвитку, а отже, і конкуренцією за оволодіння ресурсами. Конкуренція призводить до гонки озброєнь, яка підштовхує національні економіки до екстенсивного шляху розвитку промислового виробництва. Усе це є одним із визначальних чинників, які спричиняють нераціональне використання ресурсів.

2. Деструктивним для подальшого розвитку людства А.Печчеї вважає право національних держав вільно здійснювати повний суверенітет над приналежними їм природними ресурсами. Цей суверенітет закріплений у документі ООН "Хартія економічних прав і обов'язків держав" (1974). На думку першого президента Римського клубу, "...природні ресурси є спільною спадщиною всього людства, постійним резервним фондом, який має передаватися з покоління в покоління якомога менш виснаженим і забрудненим. ... Загалом кажучи, адже немає ні морального принципу, ні закону природи, з яких прямо випливало б, що певні ресурси належать тій або тій нації, на території якої вони перебувають. Проте саме цей випадковий розподіл ресурсів на Землі спричиняє розпалення міжнародних конфліктів і навіть завойовницьких воєн" (1985. С. 284).

3. Виходом із цієї ситуації є передання влади транснаціональним корпораціям (ТНК), які, на думку вченого, оптимально використовують природні ресурси, забезпечують кращі умови праці, фінансують дослідження в галузі нових технологій, мають кошти для переробки відходів. А.Печчеї стверджує, що "...соціальна відповідальність сучасної виробничої системи почала так домінувати, що вона вже не може бути принесена в жертву мотивам прибутку... Отже, першою вимогою, яку пред'являють до будь-якого підприємства, є його суспільна, соціальна корисність, навколо якої може бути орієнтована і його прибутковість, а не навпаки" (1985. С. 101).

4. Щоб розпочати новий етап розвитку відносин між транснаціональними підприємствами і національною державою, А.Печчеї пропонує "запровадити ненаціональний статус для компаній, що ведуть справи в міжнародних масштабах, наприклад, передати їх під егіду Організації Об'єднаних Націй" (1985. С. 101). Тобто він пропонує створити у сфері світового виробництва управлінські структури на зразок тих, що діють

у сферах світових фінансів, торгівлі, виробництва продуктів харчування і фармацевтики.

Аналогічні рішення щодо реалізації механізмів сталого розвитку пропонують й інші члени Римського клубу, й відомі вчені, наприклад, А.Кінг і Б.Шнайдер (1991), Е.Ласло (1997; 1998), Е.Пестель (1988), Я.Тінберген (1954; 1980). Зокрема, Я.Тінберген (1954) вважає, що наднаціональне регулювання може бути здійснене шляхом створення спільних наднаціональних органів, що поєднують попередньо інтегровані райони в економічні системи. Пропонована вченим схема створення наднаціональних органів включає дві стадії. Спочатку рішення мають бути ухвалені в результаті консультацій представників приблизно десяти блоків, кожен із яких репрезентує або регіональне угруповання, або наддержаву. На наступній стадії цей вищий центр ухвалення рішень має перетворитися на світовий уряд. Таким чином, теоретичні установки згаданих учених не просто випереджають сучасні політичні рішення країн-лідерів стосовно захисту інтересів їх сталого розвитку, вони ідеологічно обґрунтовують зсув центру геополітичної боротьби у сферу економіки, делікатно оминаючи можливість використання військових заходів у розв'язанні питань ресурсного забезпечення сталого розвитку.

У зв'язку з цим є цікавим передбачення, викладене нобеліантом Й.Бродським у статті, написаній ним 1990 року для часопису "Кур'єр ЮНЕСКО": "Справжнім еквівалентом третьої світової війни ... видається перспектива війни економічної... Відсутність міжнародного анти трестівського законодавства ... забезпечує перспективу абсолютно нічим не обмеженого суперництва, де всі засоби є добрими і де зміст перемоги – домінуючий стан. ... Купити простіше, ніж убити. Національний борг як форма окупації є надійнішим за військовий гарнізон" (2001. С. 133).

Отже, з часом ідея створення єдиної світової держави, яка вперше обґрунтована, мабуть, у задумах учня Аристотеля Олександра Македонського і пройшла багатовіковий шлях розвитку, отримала своє продовження вже в наш час. Сьогодні міжнародні (наддержавні) організації намагаються зорієнтувати світове співтовариство на створення такої держави, використовуючи теоретичну концепцію сталого розвитку. Акцент при цьому роблять на необхідності управлінської операціоналізації та інфраструктурного забезпечення цього переходу у глобальному вимірі (Балашов, 2009; Безгодов, 2007).

Нагадаємо читачеві, що у тлумаченні фахівців, у тому числі експертів Світового банку, яке автори статті вбачають як найзмістовніше з економічного, екологічного і соціального поглядів, сталий розвиток визначено як процес управління сукупними активами, спрямований на збереження і розширення можливостей, наявних у людей. Активи в цьому разі містять не лише традиційно підраховуваний фізичний капітал, але також природний і людський. Щоб бути сталим, розвиток має забезпечити примноження всіх цих активів, а не бути спрямованим лише на економічне зростання (Перелет, 2009. С. 82). А чи так відбувається насправді, й чи можливий такий розвиток у принципі?

Звернімося до позиції одного з найавторитетніших російських учених у галузі проблем сталого розвитку А.Урсула. На його думку, причина популярності ідеї сталого розвитку полягає не так у її науковій обґрунтованості та новизні, як у тому, що вона "отримала статус політичної рекомендації для всіх країн і народів світу" в рамках ООН. Проте, стверджує А.Урсул, "...ми не схильні однозначно вважати, що ідея СР має лише науковий характер; більше за те, можна навіть сказати, що ця ідея поки не може бути повною мірою аргументована наукою, принаймні, тією наукою, яка апелює до фактів і практики. Адже поки що немає такого типу розвитку, і ми лише припускаємо, що він може з'явитися в майбутньому, якщо відбудуться відповідні трансформації. Тому доведення переконливості ідеї СР може бути здійснене лише майбутньою наукою" (2005). Основна ідея СР, як вважає А.Урсул, полягає у збереженні цивілізації та біосфери.

В іншій своїй публікації А.Урсул є конкретнішим у висновках, і ми цілком солідарні з ним у тому, що формально "...для сталого розвитку мають бути характерними (як мінімум) економічна ефективність, біосферосумісність і соціальна справедливість за загального зниження антропогенного преса на біосферу". Але при цьому, як має визнати сам учений, "біосферосумісна економіка поки що виглядає як чергова утопія" і науці, що існує нині, не відомі шляхи і механізми її формування (2003. С. 1066–1068). Те саме, на нашу думку, можна сказати і про можливість реалізації ідеї глобальної соціальної справедливості або про перспективу революційного прориву в розв'язанні завдання підвищення економічної ефективності.

Звертає на себе увагу той факт, що багато вчених убачають розв'язання корінної еколого-економічної суперечності сучасної економіки в імплементації якоїсь нової моделі господарювання, що базується на припущенні про всебічну і повну інтенсифікацію й екологізацію. Найбільш рішуче налаштовані з них (як вони самі про себе пишуть) переконані в тому, що перехід до моделі сталого розвитку можливий тільки у світовому масштабі й "виступають із вимогою докорінних змін суспільних відносин" (Безгодов, 2007). У розумінні цих учених ключем до якнайшвидшого розв'язання проблеми сталості розвитку є інституційне оформлення глобальної управлінської інфраструктури. У цьому вони не є оригінальними, оскільки дублюють позицію урядів розвинених країн, керівництва транснаціональних компаній і міжнародних організацій. Інакше кажучи, представники всіх указаних сторін намагаються переконати народи та їх уряди в тому, що для забезпечення сталого розвитку потрібно здійснити перехід до єдиноначальності світу.

Цей процес, який називають глобалізацією, поступово набирає обертів. Але разом із його розвитком зростає й опір з боку національних держав, які небезпідставно вбачають у ньому становлення механізмів юридичного примусу (а не демократичного вибору) за розв'язання ключових питань їх національної безпеки.

З наукової точки зору, обґрунтована ще теоретиками Римського клубу стратегія загальнопланетарного сталого розвитку закликає до реалізації

практично недосяжного завдання – перетворення світового господарства на єдину гармонізовану еколого-соціально-економічну систему. Дотепер досягти подібного рівня організації не вдалося жодній країні світу, в тому числі розвиненим країнам. Проте саме таку уможлядну картину змісту сталого розвитку (тобто гармонізацію еколого-соціально-економічної системи у глобальному вимірі) пропонує сучасна міждисциплінарна теорія.

Ініціатори плану примусової глобалізації світу наполягають на тому, що сталий розвиток може бути лише загальнопланетарним, оскільки забезпечити його в окремо взятій країні нібито неможливо. І головний аргумент цього – цілісність Землі як матеріальної системи в Космосі та, відповідно, єдність глобального гомеостазу.

Тенденції розвитку глобального гомеостазу, про які можна говорити, спираючись на палеоботаніку, палеобіологію, археологію та історію, є доволі суперечливими. Важливо, що існує безліч доказів нелінійного розвитку, що перемежовується періодами катастроф (криз). Це характерно для розвитку біологічних видів, і тим більше для соціальної історії людства. Власне кажучи, історія і є описом постійних переходів з однієї кризи в іншу. Сучасна історія не є винятком. Отже, рівномірний, сталий розвиток не є характерним для глобального гомеостазу і людського співтовариства як його складника (Логунцев, 2000). Звідси, на нашу думку, випливає абсолютно логічний висновок: чого неможливо досягти частково, неможливо досягти і загалом. А тому говорити про феномен закономірності сталого розвитку у глобальному масштабі, м'яко кажучи, некоректно.

Якщо не впадати в технократичні ілюзії, то не можна не визнати, що приклади вдалого формування алгоритму сталого розвитку все ж таки є. *Це індикативне планування виробництва благ і виробничого споживання ресурсів у масштабі системи національної економіки.* На нашу думку, найважливіша перевага такого підходу полягає в тому, що він справді дозволяє розв'язувати проблему сталого розвитку конкретної країни з урахуванням ресурсних обмежень і екологічних екстерналій (тобто з урахуванням потреб майбутніх поколінь суспільства в ресурсах розвитку і середовищі існування). Як показує досвід останніх років, в умовах зростаючої турбулентності процесів глобалізації підтримання тенденції сталого розвитку економіки можливе лише на рівні системи національного господарства і за підтримки держави. За сучасного стану економічної науки ефективнішого методологічного забезпечення організації сталого розвитку поки що не запропоновано. Інакше кажучи, ми вважаємо, що майбутнє теоретичної концепції сталого розвитку не за глобалізацією її положень, як щиро вважають сьогодні багато дослідників, а за поглибленням їх управлінської операціоналізації в національному вимірі, за "новим націоналізмом" в економічному мисленні, якщо такий термін тут є доречним.

Що стосується необхідності формування глобальної інфраструктури для цих цілей, або, простіше кажучи, створення міжнародних інститутів примусу до вимог сталого розвитку, то такий досвід навряд чи є сумісним із поняттям "сталість". Хоча, безумовно, він є не лише важливим, але і корисним.

Як справедливо зазначає в цьому контексті відомий російський учений М.Реймерс, "...чим яскравіша ідея крутої соціальної перебудови, тим вона утопічніша, а спроба її здійснення кривавіша. Наукові рецепти в суспільному розвитку, як і національні конструкції, мають закріплювати досягнуте або явно досягне, ніж рекомендувати щось нове, але примарне" (1994. С. 325). Тому можна лише погодитися з тими вченими, які, зберігаючи помірний оптимізм щодо можливості появи ефективнішої методології організації сталого розвитку, обстоюють її зміст, який відповідає реальним запитам і можливостям господарської практики.

Підсумовуючи наш аналіз, вважаємо за важливе відзначити таке: в умовах мінливих і хаотичних процесів глобалізації світової економіки можливості для підтримання сталості системи національного господарства слід шукати в її стратегічному розвитку. Як ілюструє зарубіжний досвід, набутий останніми роками, ключову роль у реалізації такого підходу відіграє інститут національної держави. Саме практика подолання сучасної світової кризи, наслідки якої найсильніше відчули найменш підготовлені країни (серед яких і Україна), показала, в чому, власне, полягають найважливіші передумови сталого типу розвитку. Їх можна звести до такого:

- по-перше, суспільство повинне мати сильну національну еліту, орієнтовану на постійний пошук шляхів самостійного інноваційного розвитку;
- по-друге, суспільству необхідна власна державна стратегія захисту національних інтересів, що складається, насамперед, із реальних економічних цілей;
- по-третє, державі слід якнайактивніше розбудовувати науку й освіту, без яких СР суспільства й економіки є неможливим;
- по-четверте, держава має всіляко підтримувати базисні галузі національного господарства, закріплені в системі міжнародного розподілу праці, й при цьому будувати сучасну багатопрофільну економіку;
- по-п'яте, в умовах невизначеної динаміки процесів глобалізації державі необхідно цілеспрямовано формувати власну систему ресурсного забезпечення національної економіки (систему відтворення національної ресурсної бази);
- по-шосте, держава має кріпити обороноздатність і бути готовою захистити свої інтереси силою зброї;
- по-сьоме, національному суспільству треба нарощувати свій цивілізаційний статус, під яким, насамперед, слід розуміти національну культуру й історичні традиції.

Як випливає з аналізу, автори статті критично оцінюють ідею наддержавного управління сталим розвитком національної та глобальної економіки, яка знайшла своє методологічне оформлення в рекомендаціях міжнародних організацій. Реальна перспектива існування національних держав у глобальному просторі об'єктивно і нерозривно пов'язана, насамперед, із їх здатністю самостійно ухвалювати і реалізовувати рішення щодо базисних аспектів розширеного відтворення в межах національних економік. Під алгоритмом сталого розвитку пропонується розуміти використання індикативного планування виробництва благ і виробничого споживання ресурсів на підставі

реалізації проектного підходу. Автори статті запрошують до дискусії щодо питання розвитку концепції управління системами світового і національного господарства.

Література

- Аристотель (1983) Сочинения: В 4-х т. Т. 4. М.: Мысль.
- Балашов А. (2009) Концепція сталого розвитку в глобальному вимірі та її управлінська операціоналізація // Державне управління та місцеве самоврядування. Вип. 3 (3). С. 15–23.
- Безгодов А.В. (2007) Глобальная инфраструктура: необходимость и процесс формирования // Проблемы современной экономики. № 2 (22) // <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=1346>.
- Бродский И.А. (2001) Сочинения Иосифа Бродского: В 7-и т. Т. 7. СПб: Пушкинский фонд.
- Буренин А.В., Игошин И.Н. (2007) Геоэкономика и экономический суверенитет. М.: АПРИКОМ.
- Гвишиани Д.М., Колчин А.И., Нетесова Е.В. (1997) Римский клуб. История создания, избранные доклады и выступления, официальные материалы. М.: Едиториал УРСС.
- Дугин А.Г. (1997) Основы геополитики: геополитическое будущее России. М.: Арктогея.
- Кампанелла Т. (1947) Город Солнца. (Civitas Sous, 1623). М.; Л.: Издательство Академии наук СССР.
- Кинг А., Шнайдер Б. (1991) Первая глобальная революция. Доклад Римского клуба. М.: Прогресс–Пангея.
- Корнійчук Л., Шевчук В. (2009) Сталий розвиток і глобальна місія України // Економіка України. № 4. С. 4–13.
- Ласло Э. (1997) Пути, ведущие в грядущее тысячелетие. Проблемы и перспективы // Вопросы истории естествознания и техники. № 4. С. 82–105.
- Ласло Э. (1998) Пути, ведущие в грядущее тысячелетие. Проблемы и перспективы // Вопросы истории естествознания и техники. № 1. С. 121–151.
- Ленин В.И. (1981) Полное собрание сочинений. Т. 41. Изд. 5-е. М.: Издательство политической литературы.
- Лист Ф. (2005). Национальная система политической экономии. М.: Европа.
- Логунцев Е. (2000) Концепция устойчивого развития с позиций междисциплинарного подхода // Городское управление. № 11. С. 24–32.
- Медоуз Д., Рандерс Й., Медоуз Д. (2007) Пределы роста. 30 лет спустя. М.: Академкнига.
- Медоуз Д.Х., Медоуз Д.Л., Рэндерс Й., Бернс В. III. (1991) Пределы роста. Доклад по проекту Римского клуба "Сложное положение человечества". Изд. 2-е. М.: Изд-во МГУ.
- Мор Т. (1998) Утопия. Эпиграммы. История Ричарда III. Изд. 2-е. М.: Ладомир; Наука.
- Некlessа А. (2001) Интерлюдия, порог нового мира // Русский архипелаг // <http://www.archipelag.ru/geoeconomics/osnovi/universe/inter/>.
- Перелет Р.А. (2009) Системное управление переходом к устойчивому развитию // Труды Института системного анализа РАН. Т. 42. С. 78–103.
- Пестель Э. (1988) За пределами роста: глобальные проблемы современности и деятельность международной организации Римский клуб. М.: Прогресс.
- Печчеи А. (1985) Человеческие качества. Изд. 2-е. М.: Прогресс.
- Платон (1994) Собрание сочинений: В 4-х т. Т. 3. М.: Мысль.
- Реймерс Н.Ф. (1994) Экология: Теории, законы, правила, принципы и гипотезы. М.: Россия молодая.
- Тинберген Я. (1980) Пересмотр международного порядка. М.: Прогресс.
- Урсул А.Д. (2003). Устойчивое развитие // Глобалистика: Энциклопедия. М.: Диалог.

Урсул А.Д. (2005) Устойчивое развитие: концептуальная модель // Национальные интересы. № 1 // http://www.ni-journal.ru/archive/2005/n1_05/5324690e/d93f12df/.

Форрестер Дж. (2003) Мировая динамика. М.: АСТ; СПб: Terra Fantastica.

Tinbergen J. (1954) International Economic Integration. Amsterdam: Elsevier.

THE CONCEPT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN A GLOBAL DIMENSION AS AN INCARNATION OF THE IDEA OF A WORLD STATE

Serhii Nikolenko, Leonid Kushnir

Authors' affiliation: Serhii Nikolenko, Doctor of Economics, Professor, Assistant Professor, the Department of Economic Theory and Applied Economics, "Poltava University of Economics and Trade", Higher Educational Institution of Ukrainian Cooperative Union (Ukoopspilka). Email: s.nikolenko55@gmail.com.

Leonid Kushnir, PhD in Economics, Assistant Professor, the Department of Economic Theory and Applied Economics, "Poltava University of Economics and Trade", Higher Educational Institution of Ukrainian Cooperative Union (Ukoopspilka) Email: lkushnir@mail.ru

This paper presents a theoretical concept of sustainable economic development in the global sense. The principal contradiction of the analyzed concept is defined. The authors critically estimate the idea of supranational management of the sustainable development, which found a methodological design in the recommendations of international organizations. The article focuses on the criticism of global supranational regulation of the economic mechanisms. A system (level) of the national economy is proposed as a prospective object of sustainable development. The authors consider indicative planning of goods manufacturing and productive use of resources based on the implementation of project approach as a proper algorithm of sustainable development. The research proves that the perspective of the existence of nation-states is associated with their ability to make their own economic decisions. The authors invite to discuss on the problem of development of the concept of the management of the world and national economy systems.

Key words: government regulation of the economy, concept of sustainable development, a world state, supranational management of economy, project-based approach, system of national economy.

JEL: E 61, F 02, F 29, F 42, H 56.